

ความกึ่งนิรันดรในพุทธศาสนา

3.1 มูลบทของพุทธศาสนา

เย ชุมมา เหตุปฏภาว เตสึ เหตุ กตาคโต อาห  
เตสญจ โย นิโรธจ เอว วาที มหาสมโณติ ฯ  
ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระศาสดาทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และ  
ความดับของธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะทรงสั่งสอนอย่างนี้<sup>1</sup>

คาถาบาลีและคำแปลที่ยกไว้ข้างต้นนั้น เป็นหลักฐานซึ่งปรากฏในพระวินัย  
แสดงลักษณะของลัทธิหรือคำสอนของพระพุทธเจ้า กล่าวโดยสรุปว่า สิ่งทั้งหลายที่  
เรียกว่าธรรม<sup>2</sup>นั้น เกิดขึ้นลอยๆ โดยปราศจากเหตุมีได้ แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ต้องดับ  
หรือเสื่อมสลายไปในลักษณะที่ล้วนเป็นเหตุ เป็นปัจจัยต่อกัน พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

<sup>1</sup>วิ.มทา 4/65/69

<sup>2</sup>กล่าวได้ว่า " ธรรม " มีความหมายโดยสรุปได้ 4 ประการ คือ

- 1) ธรรมชาติ คือสภาพหรือสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นเป็นไปตามอำนาจของ-  
เหตุปัจจัย เช่น ดวงอาทิตย์ขึ้น ฝนตก ฯลฯ
- 2) กุศลธรรมชาติ คือกฎที่เกี่ยวข้องกับความเป็นไปของธรรมชาตินั้น เช่น  
ของยกยอกตกจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำเสมอ
- 3) หมายถึงความถูกต้อง หรือความชอบธรรม ทรงข้ามกับธรรม
- 4) หมายถึงพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธรเจ้า

กรรมทั้งหลายมีเหตุเป็นแดนเกิด เน้นลักษณะของกฎแห่งเหตุและผล<sup>3</sup> ก็ต้องมีเหตุทำให้เกิด กรรมนี้ยังทรงทราบถึงความคับของสิ่งนั้น ๆ ตลอดจนทรงรู้อย่างแจ่มแจ้งว่าการเกิดและดับนั้นเป็นสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย

คุณลักษณะคำสอนของพระพุทธองค์จึงอยู่ที่การกำหนดกฎเหตุเกิดของสิ่งทั้งหลาย และการดับเหตุนี้ ๆ เข้าลักษณะการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ เช่น เมื่อทราบว่า " ก " เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดผล " ข " ถ้าไม่ต้องการให้ผลคือ " ข " เกิดขึ้น เราก็ไม่หาเหตุคือ " ก " ก็เท่ากับเป็นการดับเหตุคือ " ก " เสียแล้ว ผลคือ " ข " ก็จะไม่เกิดขึ้น หรือถ้าผลคือ " ข " ได้เกิดขึ้นแล้ว เมื่อเราต้องการจะให้ผลคือ " ข " นั้นดับไป เราก็ต้องสืบสาวย้อนกลับไปหาสาเหตุของสิ่งนั้น เมื่อทราบเหตุ เราก็ดับที่เหตุ ผลที่เป็น " ข " นั้นก็ดับไปด้วย ลักษณะคำสอนหลักของพระพุทธองค์เป็นดังนี้ จึงสิ้น

นอกจากนี้ นักปราชญ์บางท่าน<sup>4</sup> ยังอธิบายว่า ถาดาลาบาชาดิวาที่ 1 และบาทที่ 2 แสดงถึงทุกขสังขี ก็แสดงถึงเรื่องทุกข์และเหตุแห่งทุกข์ หรือเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ส่วนบาทที่ 3 อธิบายว่าเป็นนิโรธสังขี ก็กล่าวถึงความดับทุกข์ แต่มรรคสังขีไม่มีในถาดานี้ ท่านอธิบายว่า " จ " ก็ศัพท์ในคำว่า เทสสุจ นั้น ประมวลเอามรรคสังขีมาว่าด้วย จึงเป็นนิโรธสังขี 4

อย่างไรก็ตามถาดานี้ว่า กรรมทั้งหลายเหล่าใดมีเหตุเป็นแดนเกิดก่อน และพระพุทธองค์ทรงตรัสถึง เหตุและความคับของกรรมเหล่านั้น นั้นเป็นการกล่าวถึงกรรมในความหมายเชิงอภิปราย เพราะคำว่ากรรมในลักษณะนี้มีความหมายครอบคลุมถึงความ-

<sup>3</sup>Law of cause and effect เมื่อสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นเป็นเหตุ ก็ต้องมีอีกสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นเป็นผลโดยจำเป็น กล่าวคือการเกิดขึ้นของสิ่งใดสิ่งหนึ่งย่อมมีเหตุที่ทำให้เกิด

<sup>4</sup>ยอร์ช เบเกส, ประชุมกิลลาจารย์ ภาค 2 (พิมพ์ครั้งที่ 2 แก้ไขใหม่; พระนคร: กรมศิลปากร, ไม่แจ้งปี), หน้า 44

เป็นอยู่ มีอยู่ของสิ่งทั้งหลาย ในลักษณะที่เรียกว่า ลัทธิ<sup>5</sup> ( being ) ซึ่งการมีอยู่ เป็นอยู่  
 ของสิ่งทั้งหลายนั้นต้องมาจากเหตุ ความมีอยู่ เป็นอยู่นั้นจึงจะเกิดขึ้นได้ นอกจากนั้น  
 ธรรมในลักษณะที่กล่าวนี้ยังเป็นสากลภาพด้วย เพราะมีได้เฉพาะเจาะจงลงไปถึงสิ่งใด-  
 สิ่งหนึ่ง เมื่อกล่าวถึง เหตุและความกับแห่งธรรมทั้งหลายเหล่านั้น ก็เป็นการกล่าวถึง เหตุ  
 และความกับในลักษณะที่เป็นสากลภาพ หรือเป็นกฎสากล เช่นเดียวกัน ซึ่งกฎสากลถึง -  
 กล่าวนี้ยอมนำไปใช้กับความมีอยู่ เป็นอยู่ของสิ่งทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็สิ่งโลกก็ไ้ทั้งสืบ  
 คาลาที่แสดงลักษณะลัทธิของพระพุทธเจ้าว่ามีปรกก็เป็นเช่นนั้น จึงน่าจะหมายความได้  
 ว่า เป็นลักษณะคำสอนในชั้นอภิธรรมหรืออภิปรัชญา เป็นการให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียกว่า  
 ธรรม ในขั้นสูงสุด รวมถึงความมีอยู่ เป็นอยู่ของทุกสิ่งทุกอย่าง

ตามที่ได้กล่าวแล้วว่าคาถาบาทที่ 1 และบาทที่ 2 นั้นแสดงถึงทุกขสังข จกล่าว-  
 ก็แสดงถึงทุกขเป็นเรื่องแรก แล้วจึงแสดงเหตุว่าทุกขนั้นเกิดขึ้นจากเหตุ ซึ่งตรงกับ  
 อริยสังข 4 หรือความจริงแท้ 4 ประการ อันเริ่มต้นด้วยทุกขกถา แล้วจึงพูดถึงว่ามี -  
 เหตุที่ทำให้เกิดทุกข และการปฏิบัติให้ถึงความดับทุกขโดยลำดับ

เมื่อหลักของลัทธิแสดงถึง เรื่องทุกขเป็นเรื่องแรกเช่นนี้ ก็น่าจะกล่าวได้ว่า  
 มุลบท ( Postulate )<sup>6</sup> แห่งคำสอนของพุทธศาสนาอยู่ที่เรื่องทุกข ทั้งนี้มีเหตุผลสนับสนุน  
 อยู่ในพระไตรปิฎกหลายต่อหลายแห่งว่า ปัญหาต่าง ๆ ที่มีผู้ติดตามนั้น ถ้าหากไม่เกี่ยวกับ  
 เรื่องทุกข หรือไม่เป็นไปเพื่อการดับทุกขแล้ว พระพุทธองค์จะไม่ทรงพยากรณ์ และทรง-  
 ปฏิเสธโดยสิ้นเชิงที่จะปล่อยให้เวลาให้สูญเสียบไปกับการถกเถียงปัญหาที่เกี่ยวกับการ เก็งความ  
 จริง

<sup>5</sup>ลัทธิ คือสิ่งที่มีอยู่ เป็นอยู่ ปรัชญาบางสำนักถือว่ามีลัทธิที่เปลี่ยนแปลง  
 ไม่แปรสภาพ เป็นนิรันดร

<sup>6</sup>คือ ความจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์ ท่านอง เกี่ยวกับสังขพจน์ของวิชา เวชากถิต  
 ที่ยอมรับว่า จุก ก็คือสิ่งที่ไม่มีความกว้างและความยาว

ทางปรัชญาที่มีพระพุทธเจ้าปรากฏในเรื่องนี้ว่า

... ถึงบุคคลผู้ใดจะกล่าวว่าพระผู้มีพระภาคยังไม่ทรงพยากรณ์ (ตอบปัญหา) แก่เราว่า โลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยง โลกมีทุกข์หรือไม่มีทุกข์ ชั่วหรือคือนั้น - สรรีระก็คือนั้น หรือว่าชั่วก็อย่าง สรรีระก็อย่าง สัตว์หลังจากตายมีอยู่หรือไม่ มีอยู่ สัตว์หลังจากตายจะว่ามีอยู่ที่ไหน จะว่าไม่มีอยู่ที่ไหน หรือว่าสัตว์หลังจากตายจะว่ามีอยู่ที่ไหน ไม่มีอยู่ที่ไหน ก็นี้ตรามโก เราที่จะไม่ทรงของชีวิตประเสริฐ (พรหมจรรย์) ในพระผู้มีพระภาคตรามโกนั้น ตถาคตก็จะไม่พยากรณ์ความชอนั้นเลย ... แนะนำอุกฤษฏ์ เมื่อมีวิถีว่าโลกเที่ยง แล้วจะมีการครองชีวิตประเสริฐ (ขึ้นมา) ก็หาไม่ เมื่อมีวิถีว่าโลกไม่เที่ยง แล้วจะมีการครองชีวิตประเสริฐ (ขึ้นมา) ก็หาไม่ เมื่อมีวิถีว่าโลกเที่ยงหรือว่าโลกไม่เที่ยงก็ตาม ชาติก็ยังมีอยู่ ชาติก็ยังมีอยู่ บรรณาก็ยังมีอยู่ โสกะ ปริเวชะ ทุกข โทมนัส อุปายาสก็ยังมีอยู่ ซึ่ง (ความทุกข์ เหล่านี้แหละ) เป็นสิ่งที่เรายังปฏิบัติให้กำจัดเสียในบัดนี้ที่เห็นชัด ๆ ... ?

เห็นได้ว่าเหตุที่ไม่ทรงตอบปัญหา เรื่องอื่น เช่น โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง การมีอยู่หลังตาย หรือการไม่มีอยู่หลังตาย ฯลฯ เพราะพระพุทธองค์ทรงเห็นว่า การที่จะรู้ว่าโลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยง มีได้มีประโยชน์ต่อเรื่องการพ้นทุกข์แต่อย่างใด การนี้แม้ใครจะมาตั้งเงื่อนไขว่า หากพระพุทธองค์ไม่ทรงตอบปัญหา เรื่องโลกเที่ยงถึงกล่าวแล้ว ก็จะไม่นับถือลัทธิและจะไม่ประพฤติพรหมจรรย์ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาอย่างพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ก็ยังคงยืนยันที่จะไม่ตอบปัญหาถึงกล่าวอยู่นั่นเอง เพราะทรงเห็นว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นมิจลาคิวิ เปรียบเหมือนมูรขมูรขที่ยังกลัวลูกศรอาบยาพิษ แทนที่จะรีบเย็บยาหรือหาศัลยแพทย์ผู้ชำนาญมาผ่าเอาลูกศรอาบยาพิษนั้นออกเสีย กลับไม่ภาวว่าลูกศรยังมาจากทางไหน ไกร เป็นกนปิง กนปิงมีรูปร่างหน้าตาอย่างไร สูงต่ำคำขาวแก่โตน ชื่ออะไร ฯลฯ จึงมิได้ช่วยให้พ้นทุกข์จากลูกศรอาบยาพิษได้เลย อุปมานี้ฉันใด การรู้ว่าชีวิตนี้เป็นทุกข์ แต่กลับไปสนใจสิ่งอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการดับทุกข์ ก็ย่อมไม่สามารที่จะช่วยให้พ้นทุกข์ได้ฉันนั้น

### 3.2 ความหมายของทุกข์

โดยปรกติทุกข์จำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ทุกข์ใจอย่างหนึ่ง และทุกข์กายอย่างหนึ่ง ทุกข์ใจหมายถึงความไม่สบายใจต่าง ๆ เช่น เมื่อพบเห็นสิ่งที่ไม่ชอบก็เป็นทุกข์ มีความปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่ได้สิ่งนั้นก็ทุกข์ ฯลฯ ส่วนทุกข์กายหมายถึงความไม่สบายที่เกิดแก่ร่างกาย เช่น ความเจ็บปวดต่าง ๆ นานา ทุกข์ประการหลังนี้ถ้าเกี่ยวข้องกับภพชาติก็หมดไปได้ ปัญหาที่จะต้องพิจารณาจึงอยู่ที่ทุกข์ประการแรกเป็นสำคัญ

เป็นที่ทราบกันอยู่โดยทั่วไปว่า จิตมีสภาพเป็นนามธรรม คอยรับรู้โลกภายนอก แล้วแสดงออกในรูปต่าง ๆ เช่น ชอบ ไม่ชอบ อยากได้ หรือโกรธ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นสภาพของทุกข์อย่างหนึ่ง กล่าวโดยสรุป ทุกข์จึงหมายถึงสภาพที่จิตกำหนดรู้และยึดในอารมณ์ การที่กล่าวว่าชอบและไม่ชอบของพุทธศาสนายู่อำนาจเรื่องทุกข์ จึงมีความหมายอยู่ที่จิตนี้เป็นสำคัญ หรือเมื่อกล่าวว่าชีวิตนี้เป็นทุกข์ ก็หมายถึงชีวิตที่จิตไปกำหนดรู้และยึดในอารมณ์นั่นเอง แม้แต่แห่งพุทธศาสนาที่กล่าวไว้ว่าอุปาทานชั้น 5 เป็นทุกข์ ก็มีความหมายอย่างเดียวกัน

ข้อนี้พุทธศาสนายู่อำนาจไว้ว่า

ชั้น 5 เป็นไฉน ? รูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ  
อันใดอันหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต มีปัจจุบัน เป็นภายในก็ตาม ภายนอกก็ตาม  
ประณีตก็ตาม โกลหรือโกลก็ตาม ... เหล่านี้ เรียกว่า ชั้น 5

อุปาทานชั้น 5 เป็นไฉน ? รูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ...  
วิญญาณ อันใดอันหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต มีปัจจุบัน เป็นภายในก็ตาม  
ภายนอกก็ตาม หูยาก็ตาม ละเล็มลก็ตาม ประณีตก็ตาม โกลหรือโกลก็  
ตาม ที่ระกอบด้วยอัสสาสะ เป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน ... เหล่านี้ เรียกว่า  
อุปาทานชั้น 5 <sup>9</sup>

<sup>8</sup>วิ. นท. 4/4/18 ฯลฯ

<sup>9</sup>ล. 17/95 - 96/58 - 60

รูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ ก็ธรรมอันเป็นที่  
ตั้งแห่งอุปาทาน จันทรากะ (ความอยากเกาะติด) ในรูป ... เวทนา ...  
สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ นั่นคือ อุปาทานในสิ่งนั้น ๆ <sup>10</sup>

### 3.3 ความหมายของขั้นที่ 5

รูป ก็ส่วนประกอบต่าง ๆ ทางร่างกายของชีวิต ซึ่งรวมทั้งร่างกายและคุณ  
สมบัติของร่างกายทั้งหมด

เวทนา เป็นความรู้สึกที่เกิดจากการรับรู้ เมื่อมีอารมณ์ภายนอกกระทบกับประ-  
สาทสัมผัสทั้งทางกายและทางใจ เป็นความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือรู้สึกเฉย ๆ ไม่นึกถึง-  
ร้ายอะไรทั้งสิ้น ความรู้สึกอย่างนี้เรียกว่าเวทนา

สัญญา เป็นความสามารถอย่างหนึ่งของมนุษย์ ก็คือการกำหนดรู้สิ่งต่าง ๆ ที่-  
เคยรับรู้มาแล้วได้ กล่าวคือสามารถที่จะกำหนดลักษณะของอารมณ์ต่าง ๆ เป็นเหตุให้  
จงจำลักษณะของสิ่งเหล่านั้นได้ เช่น เมื่อเราเอามือไปจับไฟจะรู้สึกร้อน ความรู้สึก  
อย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นเวทนาอย่างแน่นอนก็คือความไม่ชอบ หรือทุกข์เวทนา จากนั้นเราก็  
จะเกิดสัญญาขึ้นอย่างหนึ่งคือ กำหนดรู้ได้ว่าไฟเป็นของร้อน ฉะนั้นทุกครั้งที่เราเห็นไฟ เราก็  
จะกำหนดรู้ได้ทันทีว่าเป็นของร้อน สำหรับเรื่องของสัญญานี้บางท่านให้ทัศนะว่า " หาก  
มนุษย์ไม่มีสัญญาหรือความสามารถที่จะกำหนดลักษณะใดแล้ว ปรากฏการณ์ทั้งหลายที่มนุษย์  
ประสบแต่ละครั้งจะไม่ใช่ความเกี่ยวพันกันเลย โลกที่มนุษย์ประสบแต่ละขณะก็จะเป็นโลก-  
ใหม่สำหรับมนุษย์อย่างสิ้นเชิง ประสบการณ์ในอดีตก็จะมี สิ่งต่าง ๆ ในโลกก็จะไร้  
ความหมาย ความรู้ความเข้าใจของคนก็ไม่มีได้ ฉะนั้นสมรรถนะอันนี้จึงมีความสำคัญ-  
อย่างยิ่งของชีวิต " <sup>11</sup>

<sup>10</sup> ส. ... 17/309/202

<sup>11</sup> วิบูลย์ จิตตเวทีย์, ความนึกเรื่องอนัตตาในพระสูตร ผลงานวิจัยของพุทธา-  
ลงกรณมหาวิทาลัย พ.ศ. 2510, หน้า 18



สังขาร ก็องค์ประกอบหรือคุณสมบัติต่าง ๆ ที่จะปรุงแต่งให้มนุษย์กระทำการ—  
หรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง จะเรียกว่าคือ ชั่ว หรือเป็นกลาง ๆ ก็แล้วแต่

เช่น ขณะนี้มีเครื่องดนตรีชิ้นหนึ่งวางอยู่ตรงหน้า รูปรางโคง ๆ ก็มีเสียง—  
ดัง และเมื่อมีนักดนตรีมาบรรเลงทำให้เกิดเสียงเพลงอันเป็นที่ชื่นชอบแก่เรา การกำ—  
หนดรูป (สัญญา) ของเราทำให้เราทราบว่า เครื่องดนตรีชิ้นนี้สามารถทำให้เกิดสิ่งหนึ่งได้  
สิ่งนั้นคือ " ความไพเราะ " แรงผลักดันอย่างหนึ่งก็เกิดขึ้นในตัวเราให้เกิดความรู้สึก  
อยากฟัง อยากหัด หรืออยากจะทำเป็นบ้าง ในทางตรงข้ามหากนักดนตรีไร้ฝีมือมา—  
บรรเลง ทำให้เราหนักหู ไม่ไพเราะ เราก็ไม่อยากจะฟัง แรงผลักดันนี้เกิดจากอำนาจ  
ของสังขารที่ปรุงแต่งขึ้น ทำให้เรามีความปรารถนา ความอยาก ความชอบ ความไม่—  
ชอบ ฯลฯ ในสิ่งต่าง ๆ ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการได้เห็นรูป ได้ยินเสียง และชอบ  
รวมกับอำนาจของสังขารได้ปรุงแต่งตัวเราขึ้น ซึ่งถ้าหากเรามีโอกาสได้คบหาสมาคมกับ  
นักดนตรีบ่อย ๆ เข้า อาจทำให้เราชอบและหัดดนตรีจนกระทั่งเป็นนักดนตรีที่ประสบ—  
ความสำเร็จคนหนึ่งก็ได้ มุกตลกภาพของเราตั้งนี้เกิดจากอำนาจของสังขารนั่นเอง ที่—  
ทำให้เราถึงแก่เกิดมีใจเป็นนักดนตรี แต่เมื่อใดฟังบ่อย ๆ จนเกิดความชอบและลงมือฝึก  
หัดก็สามารถเป็นนักดนตรีได้

วิญญาณ ก็คือความรู้แจ้งอารมณ์ อันเกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก  
ลิ้น กาย และอวัยวะหนึ่งคือใจ นอกจากการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส และ  
การสัมผัสทางกาย ก็คือความรู้แจ้งอารมณ์ทางใจ วิญญาณนั้นเกิดขึ้นเมื่อมีอารมณ์อย่างใดอย่าง—  
หนึ่งมากกระทบกับอายตนะเป็นเหตุ ๆ กัน เช่น รูป กับ ตา เสียง กับ หู ฯลฯ ใน  
ขณะที่ตากำลังเห็นรูปนั้น เรียกว่า เกิดวิญญาณอย่างหนึ่งขึ้นแล้ว คือ จักขุวิญญาณ หรือ  
เมื่อหิบบอกแล้วใส่ปาก ลิ้นก็จะรู้รสได้ อย่างนี้เรียกว่า เกิดชีวหาวิญญาณ ฯลฯ

วิญญาณเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ เพราะถ้าไม่มีวิญญาณเสีย—  
แล้ว มนุษย์ก็คงไม่ต่างอะไรกับก้อนหิน จะไม่มีการรับรู้อะไรทั้งสิ้น ก่อนหน้านั้นจึงเรียกว่า  
คือ รูป แต่คนมนุษย์มีองค์ประกอบอื่น ๆ อีก เช่น วิญญาณ ซึ่งจะเกิดขึ้นและดับได้ตาม—  
เหตุปัจจัยหรือความเงื่อนไข เช่น เมื่อเราถอนน้ำจืดใส่ปากก็มีรสหวาน แต่เมื่อน้ำตาล  
ละลายหมด ความหวานก็หมดไปเลย

เรื่องชั้น 5 ซึ่งเป็นองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์ที่กล่าวมานั้น โดยลำพังแล้ว-  
 บ่อมเกิดขึ้นและเป็นไปตามเหตุปัจจัย หรือตามเงื่อนไข ไม่มีอาการที่เป็นสุขหรือเป็นทุกข์  
 การที่เป็นสุขหรือเป็นทุกข์เกิดจากการยึดเกาะติด หรือมีความอยากเกาะติดในชั้น 5  
 ท่านจึงกล่าวว่า อุปาทานชั้น 5 เป็นทุกข์

### 3.4 อุปาทานชั้น 5 เป็นทุกข์อย่างไร

ขอให้อลองพิจารณาตัวอย่างต่อไปนี้เพื่อความเข้าใจเรื่องทุกข์และอุปาทาน สม-  
 มุตติว่าชายคนหนึ่ง คือ ก. (คือชั้น 5 นั่นเอง) รู้จักผู้หญิงคนหนึ่ง คือ ข. (คือชั้น 5 เช่น  
 เดียวกัน) แล้วเกิดความหลงรัก ประารถที่จะแต่งงานด้วย แต่เกิดมีเหตุที่ทำให้ไม่-  
 ใคแต่งงานกับ ข. ทำให้ ก. เสียใจมาก ความเสียใจที่เกิดขึ้นนี้คือความทุกข์ เป็น  
 ทุกข์เพราะไปยึดเกาะติดในความเป็น ข. ความเป็นคนรัก ฯลฯ ถ้าไม่เกิดอุปาทาน-  
 หรือความยึดมั่นจริงจังว่า เป็นคนรักก็จะไม่เป็นทุกข์

#### ลักษณะของอุปาทาน

สมมุติว่า ก. เป็นเด็กหนุ่ม ไถยีนเพื่อนเล่าให้ฟังว่า หญิงสาวคนหนึ่งชื่อ ข.  
 เป็นนักร้องสาวที่มีเสียงไพเราะมาก ก. ก็ลองไปฟัง ปรากฏว่าเป็นที่พอใจจึงติดตามไป  
 ฟังเสมอมิได้ขาด วันไหนไม่ได้ฟังเพราะเหตุว่าไม่มีเงิน หรือไม่ได้รับอนุญาตจากทาง -  
 บ้าน ก็รู้สึกกระวนกระวายใจ อาจจะต้องขโมยเงินจากบ้าน หรือไม่ไปฟังเพลงจากเสียง  
 ข. จึงจะมีความสุข ถ้าเป็นอย่างนี้เรียกว่าเกิดอุปาทานขึ้นแล้ว อุปาทานในลักษณะ -  
 เช่นนี้เรียกว่า กามอุปาทาน คือมีความยึดมั่นในกาม อันมี รูป รส กลิ่น เสียง เป็นต้น  
 เป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน

ลักษณะของอุปาทานประการที่ 2 เรียกว่า ทิฏฐอุปาทาน คือการยึดมั่นหรืออาศัย  
 ทิฐีหรือความคิดเห็น เช่น ยึดมั่นโดยอาศัย อูจเฉตทิฐี เห็นว่ากรรมที่ทำแล้วนั้นชากสูญ คือ  
 ทำกรรมแล้วไม่มีผลของกรรม เมื่อตายแล้วก็เป็นอันสิ้นกรรมโดยสิ้นเชิง ไม่มีการ เกิดใหม่  
 เป็นความยึดมั่นในความเห็นที่ผิด เข้าทำนองทำบุญไม่ได้บุญ ทำบาปไม่ได้บาป



อุปาทานลักษณะที่ 3 เรียกว่า อัญญาอุปาทาน คือมีความยึดมั่นในตัวคน หรือ -  
อิตตา เป็นสิ่งที่มีอยู่จริงไม่เสื่อมสลาย

อุปาทานในลักษณะที่ 4 เรียกว่า สิลัพพอุปาทาน คือการยึดมั่นถือและพรทว่า -  
อาภิชฌอำนาจแห่งถือและพรทอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วจะทำให้ได้รับผลที่ปรารถนา เช่น ถือว่า  
ทำกรรม คือถือและพรทอย่างนี้แล้วจะไ้สมบัติชั้นกามาพร หรือไปเกิดในรูปภพและอรูป-  
ภพอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็พยายามทำกรรมอันจะส่งผลให้ถึงภพนั้น อย่างนี้ก็เป็นอุปาทาน

โลกเข้ามาแล้วว่าความทุกข์เกิดขึ้นก็เพราะบุคคล เกิดอุปาทานในชั้น 5 ถึงแม้  
พุทธมคิสรูปโดยย่อไว้ว่า อุปาทานชั้น 5 เป็นทุกข์ ทั้ง ๆ ที่ชั้น 5 นั้น ก็มีปรกติเกิด-  
ขึ้นตามแต่เหตุปัจจัย เมื่อมีเหตุปัจจัยอย่างไร ชั้น 5 ก็เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยนั้น ไม่  
ไขทุกข์ ไม่ไขสุข แต่เมื่อบุคคล เกิดอุปาทาน หรือไปยึดถือว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องเป็น  
จริงจึงอย่างนั้นแน่นอนเสมอไป ไม่เปลี่ยนแปลง เมื่อเหตุปัจจัยเปลี่ยนแปลงไป สิ่งที่เกิด  
ขึ้นก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง ถ้าไม่ตรงกับที่บุคคลนั้นเคยชอบ ความไม่สบายใจ ความไม่ชอบ  
ความทุกข์ก็จะเกิดขึ้น ดังที่ยกตัวอย่างเรื่อง ก. เกิดมีความรักใน ข. เมื่อมีเหตุปัจจัย  
ที่ไม่อาจทำให้เป็นไปตามที่ปรารถนาได้ ความทุกข์ก็เกิดขึ้นกับ ก. เป็นต้น ทั้งนี้เพราะ  
ความเข้าใจผิดคิดว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วจะต้อง เป็นไปอย่างนั้นแน่นอนไม่เปลี่ยนแปลง  
เพราะไม่เข้าใจว่าสิ่งทั้งปวงที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่งนั้นเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็น -  
อนัตตา<sup>12</sup> คือมีความไม่คงที่ ไม่คงตัว เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมสลายไปได้ ที่เป็นอนัตตาก็  
เพราะไม่ใช่ตัวตน ไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง ความคุมให้ เป็นไปตามที่ปรารถนาไม่ได้  
เมื่อสิ่งทั้งปวงนั้นคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ไม่ให้ความสมอยากแท้จริง หรือความพึงพอใจ  
เต็มที่แก่ผู้อยาก ก็ก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เข้าไปอยาก ไม่ยึด

ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตานี้ คือลักษณะโดยทั่วไปของสิ่งทั้งหลายทั้ง-  
ปวง สิ่งมคิของพุทธศาสนาเรียกว่า ไตรลักษณ์ หรือสามัญญัติลักษณะ แปลว่า ลักษณะที่ -

005880

<sup>12</sup>ธ. . . 20/576/368

ทั่วไปหรือเสมอเหมือนกันแกสิ่งทั้งปวง ความไม่เข้าใจ หรือความเข้าใจผิดในสามัญลักษณะ  
 ดังกล่าวนี้เรียกว่า อวิชชา<sup>13</sup> ซึ่งมีความหมายโดยสรุปว่า ความไม่รู้แจ้งในทุกข์ หรือ  
 ในอริยสัจ 4 อันมีทุกข์เป็นต้น แต่ความหมายโดยอรรถนั้นเพียงธรรมชาติที่เป็นเหตุเกิด  
 แห่งขันธทั้งหลาย หรือเป็นที่เกิด เป็นขอเกิดแห่งอายตนะทั้งหลาย ก็เรียกว่า เป็นอวิชชา-  
 แล้ว ฉะนั้นความไม่รู้แจ้งในสัจจะทั้งหลายที่เรียกว่า สามัญญลักษณะ หรือไตรลักษณ์นี้ ย่อม  
 กล่าวได้ว่า เป็นอวิชชา อันเป็นตัวเหตุที่ทำให้บุคคลตกอยู่ในกองทุกข์ ตามตัวอย่างที่ยก  
 มาเรื่อง ก. รัก ข. แล้วไม่สมหวัง ก็อธิบายได้ว่า เป็นเพราะมีอวิชชา จึงเกิดอุปา-  
 ทานในขันธ 5 อันประกอบขึ้นเป็นชีวิตของ ข. ซึ่งชีวิตนี้ก็จะต้องตกอยู่ในข่ายแห่งสามัญ-  
 ลักษณะ เช่นเดียวกันคือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีใจท้าวคนอันแท้จริงที่จะควบคุมให้เป็นไปตาม -  
 ปรารถนาได้ เมื่อพลัดพรากจากสิ่งนี้ก็เกิดความทุกข์ อันมีความไม่ไกล ไทมนัส ความคับแค้น  
 เป็นต้น อันเป็นผลจากอวิชชา

... เมื่อเหตุทุกอสาสะมีขึ้น เหตุอวิชชาก็มีขึ้น ฯ ก็ธรรมมีโทษเป็นต้น  
 เหล่านี้คือเหตุทุกอสาสะ ฯ ulyang ro ฯ คือเมื่อความพลัดพรากจากวัตถุทุกอันมีอยู่  
 ความไม่พอใจความเป็นเหตุทุกอสาสะ ฯ ... หากว่าสติอันจรจกรอภิมายะ เกิด  
 ความพอใจตามเหล่านั้นเสื่อมหายไป ย่อมเกิดอุปาทานดังอุกธรเสียม ฯ<sup>14</sup>

ในวิสุทธิมรรคอธิบายความหมายของอวิชชาไว้ว่า คือความไม่รู้ในฐานะ 4 ที่ทุกข์  
 เป็นต้น ฯ ไว้ว่า

... ในธรรมเหล่านี้ อวิชชาเป็นใจ ความไม่รู้ในทุกข์ 1 ไม่รู้ในสัจจะอันหยาบ  
 1 ไม่รู้ในทุกข์นิโรธ 1 ไม่รู้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา 1 ไม่รู้ในที่สุดเบื้องต้น  
 1 ไม่รู้ในที่สุดเบื้องปลาย 1 ไม่รู้ในที่สุดเบื้องต้นและที่สุดเบื้องปลาย 1  
 ความเป็นปัจจัยแห่งชราและมรณะนี้ ซึ่งเป็นความมืดมนในธรรมถึงอารยเกิดพร้อม  
 แล้วทั้งหลาย 1 ฯ ... เพราะอวิชชานั้นเกิดแล้ว ปกปิดทุกข์จักรวาลอยู่ ไม่

<sup>13</sup> พระพุทธโฆสจารย์, วิสุทธิมรรค, รวบรวมโดย ชุมพลิตถิกนการ,  
 (พระนคร: โรงพิมพ์ไต่, 2465), เล่ม 5, หน้า 1533, 1544

<sup>14</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 1684

ให้เพื่อจะแบ่งตลอดซึ่งลักษณะพร้อมทั้งรสตามกองแท้ อนึ่งอวิชชาอยู่ณปากปิณฑ  
 สมุทัย นิโรธ มรรค และขันธ 5 เป็นส่วนอดีต ฯ กล่าวคือที่สุดเบื้องตน ขันธ  
 5 ฝ่ายอนาคต กล่าวคือที่สุดเบื้องปลาย ขันธ 5 ฝ่ายอดีตและอนาคตทั้ง 2  
 กล่าวคือที่สุดเบื้องตนและเบื้องปลาย และความเป็นปัจฉิมแห่งชราและมรณะ เป็น  
 ตนนี้ อีกทั้งธรรมซึ่งอาศัยเกิดพร้อม โภคะกวิตุปัจจัยตา อันเป็นปฏิจจุสมุปันน-  
 ธรรม และตัวปฏิจจุสมุปันนธรรมเองดำรงอยู่ ฯ อวิชชาไม่ให้เสียจะแบ่ง  
 ตลอด ซึ่งลักษณะพร้อมทั้งรสอันดองแท้ในธรรมเหล่านี้ อย่างนี้ว่า นอวิชชา ฯ  
 เหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่าเป็นความมืดมนในทุกข์ ฯลฯ ความมืดมนในธรรม คือ -  
 ความเป็นปัจฉิมแห่งชราและมรณะ เป็นต้น ซึ่ง เป็นธรรมอาศัยเกิดพร้อมแนว<sup>15</sup>

ความหมายโดยสรุปก็คือ ทรายโลกียังมีอวิชชา ก็ไม่สามารถที่จะขึ้นไปจากความทุกข์  
 ฉะนั้นถ้าจะดับทุกข์จึงต้องดับอวิชชา ก็ความไม่รู้ในอริยสัจให้หมดสิ้น เพราะถ้าดับอวิชชา  
 เสียได้ ก็ระดับทุกข์ได้ และเมื่อไม่มีอวิชชา ความรู้แจ้งก็เกิดขึ้น อุปาทานในขันธ 5 ก็จจะ  
 หมดไป เมื่ออุปาทานในขันธ 5 ดับ ความทุกข์ก็หมดไปด้วย ข้อนี้เมื่ออวิชชาจะมีโทษ  
 เหตุของอุปาทานโดยตรง แต่ก็ก็เป็นต้นเหตุของสิ่งอื่นที่จะนำไปถึงอุปาทานได้ ดังที่กล่าว  
 ไว้ในหลักปฏิจจุสมุปบาท ว่า

- |                         |               |
|-------------------------|---------------|
| เพราะอวิชชา เป็นปัจฉิม  | สังขารจึงมี   |
| เพราะสังขาร เป็นปัจฉิม  | วิญญาณจึงมี   |
| เพราะวิญญาณ เป็นปัจฉิม  | นามรูปจึงมี   |
| เพราะนามรูป เป็นปัจฉิม  | สฬายตนะจึงมี  |
| เพราะสฬายตนะ เป็นปัจฉิม | ผัสสะจึงมี    |
| เพราะผัสสะ เป็นปัจฉิม   | เวทนาจึงมี    |
| เพราะเวทนา เป็นปัจฉิม   | กัมมहाจึงมี   |
| เพราะกัมมहा เป็นปัจฉิม  | อุปาทานจึงมี  |
| เพราะอุปาทาน เป็นปัจฉิม | ภพจึงมี       |
| เพราะภพ เป็นปัจฉิม      | ชาติจึงมี     |
| เพราะชาติ เป็นปัจฉิม    | ชรา มรณะจึงมี |

.....  
 ความโศก ความเศร้าทรวงวญ ทุกข์ โทมนัส และความคับแค้นใจจึงมีพร้อม

<sup>15</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า 1545

ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งปวงนี้จึงมีด้วยประการฉะนี้<sup>16</sup>

3.5 จุดประสงค์ของความทุกข์

จุดประสงค์ของการทุกข์ในทางพุทธศาสนามีคำตอบไว้อย่างชัดเจนว่า เพื่อความหลุดพ้น หรือ เพื่อพระนิพพาน ถึงโลกกลางใจแล้วเมื่อแรก ในปัญหาเกี่ยวกับสิ่งที่ทรงพยากรณ์ว่า

... ก็เพราะเหตุไร เราจึงพยากรณ์เช่นนั้น เพราะข้อนี้ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งพระธรรม เป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อลดความกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้อะไร เพื่อความบริสุทธิ์ เพื่อนิพพาน เหตุนี้ เราจึงพยากรณ์เช่นนั้น<sup>17</sup>

ฉนั้นพุทธธรรมจึงมีจุดหมายสุดท้ายอยู่ที่นิพพาน เพียงประการเดียว ซึ่งหมายความว่า หลุดพ้นจากกิเลส เป็นสภาพที่จิตไม่ติดในอารมณ์ใด ๆ สภาพจิตดังกล่าวนี้ผู้ปฏิบัติจะรู้ได้ กวายนเอง